

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

ประเทศไทยรับนับถือพระบรมพุทธานามแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี และยึดถือเป็นศาสนาประจำชาติสืบต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน หลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระบรมศาสดารวมไปถึงข้อวินัยและข้อปฏิบัติต่างๆ เป็นเครื่องกล่อมกล่าจิดใจและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนชาวไทยมาแต่โบราณ จนทำให้เกิดระบบความเชื่อและความประพฤติปฏิบัติที่เป็นรูปแบบวิถีชีวิตของชาวไทย (พระราชวรมูณี [ประยุทธ์ ปยุตโต], 2530: 1) พระพุทธศาสนาจึงไม่เพียงจรรโลงให้สังคมไทยมีความสงบร่มเย็น แต่ยังส่งผลไปถึงรูปแบบของขนบประเพณีและงานศิลปกรรมของชาติในสาขาต่างๆ อาทิ งานจิตรกรรม, งานประติมากรรมไปจนถึงงานสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งล้วนแต่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยความประณีตและใช้ฝีมือช่างชั้นสูงเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

การสร้างวัดหรือพุทธศาสนสถาน นับเป็นหนึ่งในปัจจัยหลักที่เป็นการจรรโลงพระบรมพุทธานามให้ยังคงอยู่คู่กับการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนชาวไทย วัดไม่เพียงแต่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมของชุมชน หรือเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมแก่ลูกศรมาแต่เดิมเท่านั้น หากยังมีวัดในบางแห่งที่สร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะที่แตกต่างออกไป อาทิ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามประจำพระบรมมหาราชวังตามโบราณราชประเพณี, วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร ที่สร้างขึ้นโดยหมายจะให้เป็นที่ศูนย์กลางพระนคร, วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร และวัดราชบูรณะราชวรวิหาร ที่บูรณะและสร้างเสริมขึ้นตามโบราณราชประเพณี (สมคิด จิระทัศนกุล, 2543: 17 – 18)

ในบางแห่งสร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ในเหตุการณ์สำคัญ หรือเป็นการประกอบกุศลของตัวผู้สร้าง รวมทั้งเป็นการอุทิศกุศลให้บุพการีและบรรดาญาติมิตร โดยจะเห็นได้ชัดในพระอารามที่พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาขึ้นเป็นการเฉลิมพระเกียรติและเป็นการพระราชกุศล ทั้งในการส่วนพระองค์ หรือแม้กระทั่งเพื่อเป็นการถวายแก่พระราชบูรพการีหรือพระราชทานบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ อาทิ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาวัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร ขึ้นในบริเวณที่เป็นนิเวศสถานเดิมของพระอัยกา พระอัยกี และเป็นสถานที่ประดิษฐานของสมเด็จพระศรีสุทลาไลย พระราชชนนีพันปีหลวง, ทรงสถาปนาวัดเทพธิดามารววิหาร เพื่อพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าวิลาส (กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ), ทรงสถาปนาวัดราชนัคดารามวรวิหาร เพื่อพระราชทานพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าหญิงโสมนัสวัฒนาวดี (ภายหลังคือ สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี พระบรมราชเทวี ในรัชกาลที่ 4), พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนา วัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร เพื่อเป็นการพระราชกุศลพระราชทาน สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี พระบรมราชเทวี (สายไหม จบกกลศึก, 2540: 78 – 79), พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนา วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร เพื่อเฉลิมพระเกียรติและเป็นพระราชกุศลอุทิศถวายแก่ กรมสมเด็จพระเทพศิรินทราธิบดี สมเด็จพระราชชนนี พระพันปีหลวง (สายไหม จบกกลศึก, 2528: 34) เป็นต้น

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงดำรงอยู่ในฐานะสมเด็จพระราชชนนีอันประเสริฐของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีถึงสองพระองค์ ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในชาติมาโดยตลอดพระชนม์ชีพ ด้วยเหตุที่ทรงเป็นผู้โดดเด่นในด้านการส่งเสริมให้ประชาชนมีจริยธรรมและเห็นความสำคัญของการศึกษา, ทรงส่งเสริมและอนุรักษ์งานศิลปหัตถกรรมของชาวเขา, ทรงส่งเสริมและพัฒนาการสาธารณสุขของคนในชนบท รวมทั้งทรงมีพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสภาพทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ทางองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO จึงได้ถวายรางวัลเทิดพระเกียรติคุณในฐานะที่ทรงเป็นบุคคลสำคัญผู้มีผลงานดีเด่น ในวโรกาสครบรอบ 100 ปีวันคล้ายวันพระราชสมภพ ในวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2543 ในงานนี้ทางภาครัฐและภาคเอกชนต่างก็ได้ดำเนินการจัดทำโครงการสาธารณูปโภคต่างๆขึ้น เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติ เป็นระยะเวลาตลอดปี พ.ศ. 2543 จึงเห็นสมควรเสนอแนะการออกแบบโครงการ “วัดเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” ขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์เฉลิมพระเกียรติถวายเป็นพระราชกุศลในวโรกาสสำคัญครั้งนี้ นอกจากนั้นยังมีบทบาทเป็นอุทยานการศึกษาค้นคว้าข้อธรรมะ ของบรรดาพระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชน รวมทั้งเป็นสถานที่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาติสืบไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการทำการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ

1. เพื่อทำการศึกษาความเป็นมาของการสร้างวัดในพระพุทธศาสนา ตลอดจนทำการศึกษาลักษณะการวางผัง และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารสิ่งก่อสร้างในเขตพุทธาวาสของวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งสร้างหรือบูรณะขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์และตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือในเขตปริมณฑล
2. เพื่อทำการศึกษาประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ตลอดจนทำการศึกษาลักษณะการวางผัง รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารสิ่งก่อสร้างในเขตพุทธาวาส และการใช้วัสดุลักษณะแทนตัวบุคคลในองค์ประกอบอาคาร ของพระอารามซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระราชวงศ์ฝ่ายในที่ได้เลือกมาเป็นกรณีศึกษา
3. เพื่อจัดทำโครงการ “วัดเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” เพื่อร่วมเทิดพระเกียรติและเป็นอนุสรณ์ ในวโรกาสครบรอบ 100 ปีวันคล้ายวันพระราชสมภพ
4. เพื่อเสนอแนะรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมไทย ในฐานะของการเป็นวัดในพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ในการทำการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

1. ทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งสร้างหรือบูรณะขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์และตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล โดยจะมีเนื้อหาครอบคลุมในเรื่องของ

- ความเป็นมาและความสำคัญของการสร้างวัดในพระพุทธศาสนา
  - ลักษณะของการวางผัง โดยทำการศึกษาเฉพาะในเขตพุทธาวาส
  - รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารสิ่งก่อสร้างที่อยู่ในเขตพุทธาวาส
2. ทำการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการสถาปนาพระอารามเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน ที่มีหลักฐานกล่าวถึง โดยได้เลือกพระอารามหลวงที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เพื่อเป็นตัวอย่างในการทำการศึกษา ได้แก่
    - วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร
    - วัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร
    - วัดเทพศิรินทราวาสวรวิหาร
    - วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร
    - วัดราชนัคคารามวรวิหาร
  3. เสนอแนะการออกแบบโครงการ “วัดเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” ขึ้น โดยทำการศึกษา ทำการวางผังและเสนอแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารสิ่งก่อสร้างเฉพาะในเขตพุทธาวาส

1.4 วิธีทำการวิจัย

การทำวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งสร้างหรือบูรณะขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์และตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล โดยทำการศึกษาจากข้อมูลภาคเอกสาร และการสำรวจภาคสนาม ให้มีเนื้อหาครอบคลุมในเรื่องของ
  - ความเป็นมาและความสำคัญของการสร้างวัดในพระพุทธศาสนา
  - ลักษณะของการวางผัง ตลอดจนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารสิ่งก่อสร้างที่อยู่ในเขตพุทธาวาส
  - การใช้รูปสัญลักษณ์ในส่วนองค์ประกอบบางประการ ของงานสถาปัตยกรรมไทย อันเป็นการแสดงถึงลักษณะเฉพาะแทนตัวบุคคล โดยทำการศึกษาจากพระอารามซึ่งสถาปนาขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน ที่ได้เลือกมาเป็นกรณีศึกษา
2. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพระราชประวัติ, พระราชจริยวัตร และพระราชกรณียกิจ ขององค์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประมวลร่วมกับเรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ อาทิ เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศแห่งสมเด็จพระบรมราชชนนี, งานศิลปะที่ทรงสั่งพระราชอิสริยยศ, ข้อหลักธรรมที่ทรงมีพระราชศรัทธา เป็นต้น โดยศึกษาจากงานภาคเอกสารเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบสถาปัตยกรรม
3. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับมูลเหตุและความสำคัญ ที่ทำให้เกิดโครงการ “วัดเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” โดยทำการศึกษาจากข้อมูลภาคเอกสารและงานวิจัย ตลอดจนทำการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
4. ทำการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเข้าสู่ขั้นตอนการออกแบบ โดยทำการศึกษาในเรื่องของ
  - ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญเกี่ยวข้องและความเป็นไปได้ของที่ตั้งโครงการ จากข้อมูลภาคเอกสารและการสำรวจภาคสนาม เพื่อศึกษาเปรียบเทียบและเลือกที่ตั้งโครงการที่เหมาะสม

- ศึกษาเกณฑ์มาตรฐานและข้อพิจารณาเกี่ยวกับการจัดตั้งวัดพระพุทธศาสนาในประเทศไทย จากข้อมูลภาคเอกสารของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, มหาเถรสมาคม และจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - ทำการศึกษาเพื่อกำหนดองค์ประกอบภายในเขตพุทธาวาสของโครงการ
  - ศึกษาการใช้รูปสัญลักษณ์ในส่วนองค์ประกอบบางประการ อันเป็นการแสดงถึงลักษณะเฉพาะแทนตัวบุคคล โดยทำการศึกษาจากพระอารามที่ได้เลือกมาเป็นกรณีศึกษา เป็นแนวทางนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเกี่ยวกับพระองค์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อนำมาใช้ในขั้นการออกแบบโครงการ
5. ประมวลข้อมูลจากการศึกษางานภาคเอกสารและการสำรวจภาคสนามดังกล่าวข้างต้น เพื่อวิเคราะห์และจัดทำรายงานการวิจัยภาคเอกสาร
  6. นำผลที่ได้จากการวิเคราะห์หามาเป็นข้อมูลในการออกแบบสถาปัตยกรรม จัดทำแบบร่างโครงการ
  7. จัดทำแบบขั้นสมบูรณ์ เพื่อเสนอผลการวิจัยขั้นสุดท้ายเป็นแบบทางสถาปัตยกรรม

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. จากการศึกษาเรื่องความเป็นมาของการสร้างวัด ตลอดจนลักษณะการวางผัง และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรม อาคารสิ่งก่อสร้างในเขตพุทธาวาสของวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งสร้างหรือบูรณะขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นข้อมูลเบื้องต้นเพื่อนำไปใช้ประกอบการออกแบบพระอารามในพระพุทธศาสนา รวมทั้งเป็นแนวทางการศึกษาวิจัยในขั้นต่อไป
2. ผลที่ได้จากการศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิด ในการใช้รูปสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายแทนตัวบุคคลที่ปรากฏในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ตลอดจนการประดับตกแต่ง ของอาคารสิ่งก่อสร้างภายในพระอารามซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระราชวงศ์ฝ่ายใน ที่ได้เลือกมาเป็นตัวอย่างในการศึกษา เป็นกรณีศึกษาเพื่อเปรียบเทียบ ตลอดจนเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการนำไปปรับใช้กับการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยเพื่อสื่อความหมายโดยการใช้รูปสัญลักษณ์ในปัจจุบัน
3. เสนอแนะโครงการ เพื่อร่วมเทิดพระเกียรติและเป็นอนุสรณ์ ในวโรกาสครบรอบ 100 ปีวันคล้ายวันพระราชสมภพ
4. เสนอแนะรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมไทย ในฐานะของการเป็นวัดในพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน
5. การศึกษาพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระราชอัธยาศัย และพระราชจริยาวัตรในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ให้แก่งดคิดอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และเป็นแบบอย่างอันดีงามต่อการดำรงชีวิตรวมทั้งการปฏิบัติหน้าที่การงานของบุคคลทั่วไป